

УДК 378.147-054.6:(579+578)

Звягольська І.М., Полянська В.П., Дерев'янка Т.В.

Українська медична стоматологічна академія, м. Полтава

ФОРМИ І МЕТОДИ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ МОДЕРНІЗОВАНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА КАФЕДРИ МІКРОБІОЛОГІЇ, ВІРУСОЛОГІЇ ТА ІМУНОЛОГІЇ

Висвітлено пріоритетні напрями використання класичних та інтерактивних форм і методів навчання, що використовуються в модернізованих умовах освітнього середовища кафедри мікробіології, вірусології та імунології й адаптовані до педагогічної співпраці з іноземними студентами. Обраний вектор педагогічної діяльності сприяє формуванню в студентів позитивної мотивації, ключових компетенцій із дисципліни, спрямованій динаміці розвитку професійно-особистісних характеристик, дієвому формуванню пропедевтичного мислення, фахових умінь і навичок.

Ключові слова: освітнє середовище, модернізація, іноземні студенти, форми і методи навчання.

Освещены приоритетные направления использования классических и интерактивных форм и методов обучения, которые используются в модернизированных условиях образовательной среды кафедры микробиологии, вирусологии и иммунологии и адаптированы к педагогическому сотрудничеству с иностранными студентами. Выбранный вектор педагогической деятельности способствует формированию у студентов позитивной мотивации, ключевых компетенций по дисциплине, направленной динамике развития профессионально-личностных характеристик, действенному формированию пропедевтического мышления, профессиональных умений и навыков.

Ключевые слова: образовательная среда, модернизация, иностранные студенты, формы и методы обучения.

The article highlights the priority directions of classical and interactive forms and methods of teaching, that are used in modernized educational

environment of the Department of Microbiology, Virology and Immunology and are adapted for pedagogical cooperation with foreign students. The chosen vector of pedagogical activity promotes formation of positive motivation among students, key competences in discipline, directional dynamics of the development of professional and personal characteristics, the effective formation of propaedeutic thinking, and the formation of professional skills and abilities.

Keywords: *educational environment, modernization, foreign students, forms and methods of teaching.*

Постановка проблеми. Змінені у ХХІ столітті запити міжнародного ринку праці зумовили появу осучасненої моделі професійної освіти в цілому і медичної зокрема, яка вибудовується на таких принципах: орієнтація на практичну підготовку фахівців із урахуванням найкращих світових стандартів; урахування запитів роботодавців, їхніх кваліфікаційних вимог, компетентнісний підхід; використання сучасних інформаційних баз освітніх технологій у навчанні; сертифікація освітніх програм на підставі міжнародних стандартів якості; надання студентам незалежно від їхньої національної належності та місця проживання можливості вибору підходів до індивідуального оволодіння освітньою програмою. Сформована раніше модель професійної медичної освіти зазнала суттєвих зрушень у педагогічній теорії й практиці навчально-виховного процесу, і цілком слушно, що класична (схоластична) парадигма освіти мусить або кардинально змінитися, або трансформуватись у модернізовано-прогресивну парадигму, соціальна реалізація якої буде сприяти формуванню дієвого професійно спрямованого освітнього середовища, сприятливого для будь-якого контингенту студентів.

Огляд останніх досліджень і публікацій. Ефективність функціонування оновленої моделі підготовки майбутніх медичних фахівців знаходиться в прямій залежності від організації і структуризації освітнього середовища по висхідній: кафедра-факультет-виш. Досліджено, що освітнє середовище у закладах вищої освіти за своєю природою є полівекторною і

полікомпонентною структурою [2, с.15]. Його цілісність і просторове, як інтелектуальне, так і фізичне існування, за О. Артюхіною, визначають три інтегрально поєднані рівні організації: 1) освітнє середовище як динамічна цілісність, що поєднує взаємодію просторових відносин архітектурного, матеріально-технічного, гуманітарного, інформаційного, педагогічного середовищ; 2) освітнє середовище як сукупність побудованих за концентричним принципом компонентів (кафедри, курси, факультети, установа), в яких реалізується освітньо-виховний процес; 3) освітнє середовище вищого навчального закладу як духовна спільність, що постає в міжсуб'єктній взаємодії і сприяє професійно-особистісному становленню майбутнього фахівця [8, с.59].

Проблема формування у вищій школі оптимально дієвого освітнього середовища, сприятливого для всіх взаємодіючих учасників, залучених до нього, відповідно до цілей навчально-виховного процесу стала предметом численних дискусій, що відображено в наукових джерелах провідних фахівців із цього питання (Н.П. Анікієва, А.Л. Бірюков, Є. Брукінг, С.С. Вітвицька, М.В. Волинська, О. Гавриленко, Л.В. Долинська, І.А. Зязюн, Н.Ф. Ільїн, Г.П. Клімова, Л.В. Крамущенко, І.Ф. Кривонос, Н.І. Лапін, М.В. Левченко, Б.П. Мартирисян, О.Г. Мороз, Д.Ф. Ніколенко, О.В. Петровський, Л.О. Савенкова та багато ін.). Науковці такого феномена створюють і втілюють у практику відповідні до запитів суспільства педагогічні технології; розробляють нові, удосконалюють наявні форми і методи навчально-пізнавальної діяльності студентів [1, с.7-9; 5, с.232].

За оглядом вивчених джерел, усі складові сучасного освітнього середовища вищого медичного закладу у своїй діалектичній єдності визначають гуманістичну спрямованість навчально-виховного процесу, упродовж якого повною мірою визнається унікальність і неповторність кожної людини, її творчих та інтелектуальних можливостей і необмежених потенцій до саморозвитку не тільки протягом засвоєння теоретичних знань і практичних навичок у стінах навчального закладу, а й протягом усього

життя. Це цілком збігається з філософією визначення вимог до фахівців, закладену в основу Болонського процесу і міжнародного Проекту Європейської Комісії «Гармонізація освітніх структур у Європі» (Tuning Educational Structures in Europe, TUNING).

Мета статті – встановлення напрямів використання форм і методів навчання як складових осучасненого освітнього середовища кафедри мікробіології, вірусології та імунології для підвищення ефективності навчально-пізнавальної діяльності іноземних студентів під час вивчення дисципліни.

Виклад основного матеріалу. Здобувачі вищої медичної освіти факультету підготовки іноземних студентів під час вивчення мікробіології, вірусології та імунології «входять» у освітній простір кафедри, який уже модернізований під вимоги сьогоденної практичної діяльності людства. Основні принципи структурного формування сучасної моделі фахової медичної освіти, етапність формування компетентності студента-медика і зміст нових навчальних програм із дисципліни взято до уваги при проектуванні освітнього середовища кафедри мікробіології, вірусології та імунології. Спираючись на визначені принципи, процес навчання вибудовується під конкретних студентів із урахуванням реальних обставин протягом оволодіння ними таких компетентностей як практичні навички і вміння на базі теоретичної підготовки з дисципліни «Мікробіологія, вірусологія та імунологія», яка є однією з провідних у системі доклінічної підготовки майбутніх лікарів [3, с. 251]. При оновленні освітнього середовища взято до уваги і те, що в період навчання студентів у ЗВО відбувається становлення професійно важливих рис особистості майбутнього спеціаліста, тому кожен викладач у своїй роботі враховує взаємодію всіх складових середовища кафедри й особистості студента й відтворює не тільки навчальні педагогічні системи і процеси, а й обов'язково – різні педагогічні ситуації, орієнтовані на розвиток особистості. За таких умов згідно з вимогами стандарту вищої медичної освіти України кафедра мікробіології,

вірусології та імунології забезпечує дієве набуття студентами таких видів компетентності як інтегральні, загальні та спеціальні. Модернізованим підходом щодо поліпшення функціонального стану освітнього середовища кафедри стало перетворення суперпозиції викладача і субординізованої особистості студента в особисто рівноправні сторони навчального процесу – партнери у співпраці. У сучасній освітній діяльності кафедри використовуються класичні й інтерактивні форми і методи навчання, адаптовані до педагогічної співпраці з іноземними студентами. Ці складові освітнього простору кафедри за своєю функціональною спроможністю належать до різних класифікаційних груп, проте їх системне (раціональне) поєднання дає змогу досягти достатньо високої ефективності навчання.

Мікробіологію, вірусологію та імунологію (загальну і спеціальну) іноземні студенти II курсу, які навчаються за спеціальністю «Стоматологія», вивчають протягом III-IV семестрів; II-III курсів, які навчаються за спеціальністю «Медицина» – III-V семестрів. У III семестрі закладаються базисні теоретичні основи із загальної мікробіології, вірусології та імунології з одночасним оволодінням студентами навичок і вмінь, які майбутні фахівці мають змогу відтворити на практичних заняттях. У IV семестрі (а для студентів спеціальності «Медицина» – і в V семестрі) здобувачі освіти вже усвідомлено застосовують свій досвід, практичні компетенції на конкретних тематично означених заняттях у навчальних кімнатах, імітуючи умови мікробіологічної лабораторії. І якщо в III семестрі ще переважає комплекс традиційних (класичних) форм і методів навчання в сукупності з новітніми, що забезпечують сприймання і засвоєння теоретичних знань, формування умінь і практичних навичок, мотивації засвоєння знань та вмінь із загальної мікробіології, вірусології та імунології, то в IV – V семестрах переважають, а бажано виключно, інтерактивні форми і методи навчання. На сьогодні в навчально-виховну роботу кафедри як із вітчизняними, так і з іноземними студентами, все ширше впроваджується такий інтерактивний метод як метод малих груп. Студентів у межах однієї академічної групи викладач об'єднує в

менші групи з двох, трьох, п'яти осіб, із парною або непарною кількістю членів підгрупи, усередині яких «свій» тип взаємодії, «свої» позитивні й негативні сторони. Проте організація навчання методом малих груп має певну специфіку, особливо з іноземними студентами. Суттєву перепону в наступності процесу навчання становить у більшості випадків недосконале володіння мовою, досить низький вхідний рівень знань із базових дисциплін, низький рівень комунікативних компетентностей та інше. Звісно, ці перешкоди мають об'єктивний характер, і тому викладачі цілком усвідомлено докладають багато зусиль на їх подолання. Починаючи з перших днів входження іноземних студентів у освітянське середовище кафедри, викладачі на практичних заняттях і лекціях, окрім надання навчальної підтримки, систематично мотивують студентів до участі в навчально-пізнавальному процесі, після з'ясування рівня мовної і базової підготовки з медичної біології, гістології та анатомії людини допомагають у підборі навчально-методичних матеріалів, рекомендованих освітньою програмою з мікробіології, вірусології та імунології, надають допомогу у формуванні власного тематичного глосарію, складанні опорних конспектів. І тільки після проведення такої підготовчої роботи створюється реальна можливість упровадження зазначеного інтерактивного методу в навчально-виховний процес у групах, сформованих із іноземних студентів. За цих умов можливі різні підходи до співпраці викладача і студента. Перший полягає в тому, що на підставі результатів педагогічної діагностики викладач виділяє студентів із подібними проблемами особистісного розвитку і створює для них відповідні навчальні ситуації, зокрема формує одну чи кілька лабораторних груп. Другий (індивідуальний) підхід можливий, якщо особистісна проблема студента очевидна для викладача або студент сам звертається по допомогу. Наприклад, студент має слабкі комунікативні навички, не вступає в діалог, через надзвичайну розгубленість не може дати відповідь на запитання. Тоді викладач разом зі студентом розглядає різні способи подолання проблеми, спільно розробляють відповідний план і як рівноправні партнери разом

упроваджують його в життя. У досвідчених викладачів кафедри розроблено кілька варіантів для подібних ситуацій (відповіді студента на задалегідь визначені питання як перший крок подолання проблеми; доповіді; реферати; самостійна постановка питань під час ділової гри; виконання індивідуальних практичних завдань аудиторно чи позааудиторно та ін.). Таким чином, через додаткові ситуації розвивається важливий особистісний компонент професійної компетентності студента. Третій підхід заснований на залученні кожного студента в усвідомлений професійно-особистісний розвиток через виявлення його інтересу до питань саморозвитку, відповідальності, вміння аналізувати свої досягнення та невдачі в кожному навчальному модулі та ін.

Від майстерності викладача залежать початок співпраці, динаміка розвитку і успішне її завершення, формування діяльної позиції будь-якого студента в процесі навчання, що буде сприяти становленню досвіду цілісного системного бачення професійної діяльності, системної дії в ній, вирішення нових проблем і завдань. Форми навчальної роботи за цих умов – фронтальна, групова (ланкова, бригадна, кооперовано-групова, диференційовано-групова) й індивідуальна. Ці форми викладач використовує в навчальній діяльності як засіб розвитку компетентностей у вітчизняних та іноземних студентів й оптимально сполучає їх у кожній конкретній навчальній ситуації.

Наступні етапи навчального процесу з формування теоретичних знань, нових і вдосконалення вже наявних практичних умінь і навичок зі спеціальної мікробіології, вірусології та імунології відбуваються з урахуванням особливостей кожної конкретної групи та їхніх підгруп, які були діагностовано на перших заняттях із загальної частини дисципліни і мають своє подовження через низку педагогічних прийомів та форм ведення практичних занять (діалогічні й аксіологічні підходи, вектор на лідерів, багатостороння комунікація, ситуаційні задачі, проблемні ситуації, використання сучасних комп'ютерних технологій, виконання практичних завдань, облік одержаних результатів роботи та заповнення протоколів з

відповідними висновками тощо). На практичних заняттях зі спеціальної мікробіології, вірусології та імунології відбувається підвищення мотивації студентів при виконанні кожною підгрупою певних індивідуальних практичних завдань за визначено темою із наступним обліком результатів і нотуванням висновків у протоколах, а рівень уже наявних практичних умінь і навичок удосконалюється, що сприяє формуванню необхідних компетенцій із мікробіологічної діагностики інфекційних хвороб. Для підвищення ефективності професійно-особистісного росту студентів викладач продовжує вдосконалення розпочатої співпраці, а отже, розширення меж освітнього середовища кафедри, «додавши» до вже впроваджених інші сучасні педагогічні технології, зокрема ділові ігри, індивідуальний розв'язок ситуаційних задач, евристичні методи розв'язання креативних задач із урахуванням особливостей педагогічної співпраці з іноземними студентами. На практичних заняттях із мікробіології, вірусології та імунології після ретельної попередньої підготовки викладачі цілком можуть використати метод мозкового штурму, кейс-метод, метод евристичних питань, метод вільних асоціацій, метод емпатії (особистої аналогії), метод синектики та інші, які пропонуються в сучасних методичних матеріалах [9, с. 12-24].

Звісно, домінуючим компонентом модернізованого процесу навчання майбутніх лікарів має бути корелятивна залежність від позааудиторної самопідготовки з кожної визначеної теми, яка організована на кафедрі в аспекті адаптації іноземних студентів (консультації, вільний доступ до інформаційної бази кафедри, робота з методичними матеріалами, розміщеними на паперових або електронних носіях, складання алгоритму виконання певних практичних завдань, аналіз новітніх даних із теми). У такому руслі організовується і позааудиторна самостійна робота студентів за темами, які не розглядаються на практичних заняттях. Для підвищення ефективності цього напряму навчально-пізнавальної діяльності на кафедрі впроваджено інформаційні технології – для студентів трьома мовами створено навчально-методичний комплекс, що втілює в собі технологію

формування професійної, інформаційної та комунікативної компетенцій студентів і є імпульсом формування переконаності в необхідності знань основ мікробіології, вірусології та імунології [6, с.129; 7, с. 25]. Для інформаційної підтримки в позааудиторній роботі студентів, їх підготовці до ліцензійного іспиту «Крок 1» створена двома мовами мультимедійна презентація «Спосіб аферентно-репродуктивної спрямованості студентів з мікробіології, вірусології та імунології до ліцензійного іспиту «Крок 1» [4].

Однією з провідних форм навчання в медичних ЗВО, незважаючи на новітні інформаційно-педагогічні технології, й досі залишаються лекції. Завдяки наявності низки переваг перед іншими формами організації навчального процесу лекції мають такі функції, які збагачують педагогічну діяльність і розширюють можливості практичної реалізації складових сучасної моделі професійної медичної освіти. Усі лекції на кафедрі за тематичними планами унаочнені традиційними засобами та мультимедійними презентаціями, і це не межа. Навчальний матеріал лекцій підготовлено трьома мовами.

Формування професійно-особистісних якостей студентів прогресивно підвищується при застосуванні контролю результатів навчання. Для визначення рівня підготовки студентів із мікробіології, вірусології та імунології на кафедрі застосовані такі засоби: тестування (комп'ютерне й на паперових носіях), усна відповідь, розв'язування ситуаційних задач за кожною темою, визначеною тематичними планами з дисципліни, організація і проведення лабораторних досліджень із наступним трактуванням та оцінкою їхніх результатів, контроль практичних навичок.

Отже, іноземні студенти, як і всі студенти під час перебування в модернізованому освітньому середовищі кафедри мікробіології, вірусології та імунології, одержують повний пакет якісних освітніх послуг із дисципліни завдяки впровадженню органічно поєднаних форм і методів навчання.

Висновки і перспективи. Для підвищення ефективності навчально-пізнавальної діяльності іноземних студентів викладачами передбачено

майстерне використання певних класичних (традиційних) і новітніх (інтерактивних) форм і методів навчання, які спрямовані на пришвидшення адаптації цього контингенту студентства до вимог модернізованого освітнього середовища кафедри мікробіології, вірусології та імунології. Обраний напрям освітньої діяльності сприяє підвищенню якості партнерської співпраці викладач–іноземні студенти, формуванню в студентів ключових компетенцій із дисципліни, а отже, позитивній динаміці розвитку їхніх професійно-особистісних характеристик, дієвому формуванню пропедевтичного мислення, формуванню фахових умінь і навичок для подальшого їх використання в практичній діяльності.

Література

1. Гавриленко О. Створення інформаційно-освітнього середовища вищого навчального закладу /О. Гавриленко // Наукові записки. – Серія: Педагогічні науки. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2013. – Вип. 121. – Ч. 1.-2. – С.99–102.
2. Докашенко В. Освітнє середовище ВНЗ у підготовці майбутнього вчителя іноземних мов /Докашенко В., Зєня Л. // Рідна школа. – 2014. – № 3. – С. 15–19.
3. Звягольська І.М. Про наступність змін освітянського середовища кафедри мікробіології, вірусології та імунології в умовах компетентнісного підходу підготовки медичних фахівців /І.М. Звягольська // Вісник проблем біології та медицини. – 2017. – Вип. 4, т. 3 (4). – С. 250–254.
4. Звягольська І.М. Науковий твір «Спосіб аферентно-репродуктивної спрямованості підготовки студентів з мікробіології, вірусології та імунології до ліцензійного іспиту Крок 1» /І.М. Звягольська, В.П. Полянська // Свідectво про реєстрацію авторського права на твір № 80800. – 07.08.2018.
5. Орлова Л. Створення сприятливого освітнього середовища у вищому навчальному закладі / Л. Орлова// Витоки педагогічної майстерності. – 2015. – Вип. 16. – С. 231–237.

6. Полянська В.П. Впровадження сучасних технологій навчання на кафедрі мікробіології, вірусології та імунології ВДНЗУ «Українська медична стоматологічна академія» /В.П. Полянська, Н.П. Коваленко, Г.А. Лобань, М.О. Фаустова, Я.О. Басараб // Матеріали Всеукраїнської навчально-наукової конференції з міжнародною участю «Удосконалення якості підготовки лікарів у сучасних умовах» (Полтава, 24 березня 2016 р.). – Полтава, 2016. – С. 129–130.
7. Полянська В.П. Шляхи формування інформаційних компетентностей у студентів на кафедрі мікробіології, вірусології та імунології /В.П. Полянська, І.М. Звягольська, О.О. Гончарова, М.Г. Яцкевич //Збірник статей III Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні питання лінгвістики, професійної лінгводидактики, психології і педагогіки вищої школи» (31 травня – 01 червня 2018 року). – Полтава, 2018. – С.249–253.
8. Роганова М.В. Виховання духовної культури у студентів вищих навчальних закладів в інтегрованих групах навчання: теорія і практика [Монографія] /М.В. Роганова. – Краматорськ, 2010. – 426 с.
9. Філоненко М.М. Методика викладання у вищій медичній школі на засадах компетентнісного підходу: методичні рекомендації для викладачів та здобувачів наукового ступеня доктора філософії (PhD) ВМ(Ф)НЗ України. /М.М. Філоненко. – К.: Центр учбової літератури, 2016. – 88 с.